Г Л А С Н И К

А Д В О К А Т С К Е К О М О Р Е В О Ј В О Д И Н Е

Ч А С О П И С З А П Р А В Н У Т Е О Р И Ј У И П Р А К С У

Година LXXXIX

Нови Сад, септембар–децембар 2017.

Књига 77

Број 9–12.

Ч Л А Н Ц И

UDC 343.1(497.11)

Dr Jelena Matijašević-Obradović,
vanr. prof. na Pravnom fakultetu za privredu i pravosuđe
Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu

SIMULOVANI POSLOVI – POSEBNA DOKAZNA RADNJA U AKTUELNOM KRIVIČNOM PROCESNOM ZAKONODAVSTVU I PRAKSI*

SAŽETAK: Uvođenje i primena posebnih dokaznih radnji za krivična dela organizovanog kriminala, korupcije i drugih izuzetno teških krivičnih dela uslovljeno je prevashodno potrebama prakse. U Zakoniku o krivičnom postupku predviđeno je ukupno šest posebnih dokaznih radnji i to: tajni nadzor komunikacije, tajno praćenje i snimanje, simulovani poslovi, računarsko pretraživanje podataka, kontrolisana isporuka i prikriveni islednik. Simulovani poslovi, odnosno simulovano učešće u poslovima, jedna su od šest posebnih dokaznih radnji, predviđenih aktuelnim krivičnoprocesnim zakonodavstvom. Zakonik o krivičnom postupku je detaljno propisao odredbe o uslovima za određivanje simulovanih poslova, naredbi o zaključenju simulovanih poslova, sprovođenju simulovanih poslova, te dostavljanju izveštaja i materijala. Sledeći zakonska određenja, u radu su analizirana sva relevantna pitanja u vezi sa ovom dokaznom radnjom. U radu je sa naročitom pažnjom učinjen osvrt na društvene razloge za uvođenje i primenu posebnih dokaznih radnji, opšte zakonske odredbe o posebnim dokaznim radnjama, te na konkretnu posebnu dokaznu radnju – simulovane poslove.

Ključne reči: posebne dokazne radnje, Zakonik o krivičnom postupku, simulovani poslovi, organizovani kriminalitet

* Rad primljen 24. 5. 2017. godine.

UVOD

Borba protiv kriminala mora biti beskompromisna, ali uvek mora koristiti legitimna sredstva i poštovati odredbe zakona, demokratije i ljudskih prava, ne gubeći iz vida činjenicu da se radi o zaštiti onih vrednosti čije je očuvanje osnovni razlog borbe protiv kriminala.

European Communities, No C 251/1, Chapter I-1997

Savremeni kriminalitet karakterišu mnogobrojni novi pojavni oblici, ali i kontinuirano usavršavanje, te nadgradnja postojećih formi. Jednom rečju, svedoci smo permanentnog napretka savremenog kriminaliteta, ne samo u fenomenološkom smislu, već i u izboru načina vršenja pojedinih radnji, zatim u odabiru kruga potencijalnih pasivnih subjekata, kao i objekta radnje konkretnog krivičnog dela. Samim tim, posledice koje pojedine forme savremenog kriminaliteta ostavljaju za sobom su sve teže, dalekosežne, sa znatnim uticajem na građane, vitalne nacionalne interese, ali i međunarodne odnose.

Savremeni kriminalitet obuhvata ne samo organizovani kriminal, posmatran u užem smislu, već i druga teška krivična dela, u mnogim nacionalnim zakonodavstvima kvalifikovana kao najteža krivična dela. U ovu grupu svakako spadaju: terorizam, otmica, teška ubistva, krivična dela korupcije itd.

U uslovima dominantnog razvoja i širenja sve većeg broja pojavnih oblika kriminalnih delatnosti, vremenom je, u nacionalnim zakonodavstvima, počela da se javlja težnja ka drugačijem pristupu u načinu prikupljanja i obezbeđivanja dokaza. Naime, tradicionalni načini prikupljanja i obezbeđivanja dokaza su, u novonastalim uslovima u sferi vršenja pojedinih teških krivičnih dela, vremenom postali nedovoljni za uspešno suzbijanje teških formi kriminalnih aktivnosti. U kontekstu rečenog, u poslednjoj deceniji XX veka, u krivičnoj legislativi mnogih savremenih država, dolazi do uvođenja novih procesnih formi prikupljanja dokaza, uz prihvatanje određenih rizika u smislu izvesnih zadiranja u pravo privatnosti i druga ljudska prava.

Prateći savremene tendencije u razvoju krivičnogpravnog i krivičnogprocesnog legislative, ali i savremene tendencije u razvoju i širenju pojedinih oblika kriminaliteta, krivično procesno zakonodavstvo u Republici Srbiji, danas predviđa grupu posebnih procesnih formi prikupljanja i obezbeđivanja dokaza, pod nazivom posebne dokazne radnje.

U radu će se, nakon kratkog osvrta na društvene razloge za uvođenje i primenu posebnih dokaznih radnji, te na opšte zakonske odredbe o posebnim dokaznim radnjama, pažnja detaljnije usmeriti na jednu od posebnih dokaznih radnji u aktuelnom krivičnogprocesnom zakonodavstvu – simulovane poslove.

DRUŠTVENI RAZLOZI ZA UVOĐENJE I PRIMENU POSEBNIH DOKAZNIH RADNJI

Suštinski gledano, organizovani kriminalitet je specifičan oblik savremenih vidova profesionalnog kriminaliteta koji se po mnogim osobinama razlikuje i od tradicionalnih vidova zločinačkog udruživanja, kao i od klasičnih oblika kriminaliteta kako nacionalnih, tako i međunarodnih razmera. U tom smislu, doslovno nijedan kontinent pa niti država nije pošteđen organizovanog kriminala. Svojevremeno, bezbednosno najstabilniji sistemi u zapadnoevropskim državama takođe su naćeti razornim vidovima korupcionih afera, trgovinom ljudima, narkoticima, oružjem, pranjem novca, reketom i slično. Savremeni oblici organizovanog kriminaliteta nisu mimoišli ni teritoriju Republike Srbije. Oni na našim područjima poprimaju nove forme i karakteristike, sa izraženim stepenom društvene opasnosti, profesionalnosti i nasilja.¹

Globalizacija je umnožila prekogranićne veze i učestalost povezivanja u ekonomiji, politici i kulturi. Bilo je neizbežno da i kriminalna udruženja slede taj put. U isto vreme, kriminalci su se pokazali veći u korišćenju slabosti regulative. Nacionalizam, strahovi od gubitka suvereniteta i odsustvo jasnih međunarodnih pravila i mehanizama za njihovu primenu doveli su nas u situaciju u kojoj prestupnici kosmopolite veoma lako izbegavaju mreže lokalnih kontrolora. Mnoge vlade su oglasile da strepe zbog opasnosti koje sa sobom nosi globalni „organizovani kriminal“.²

Krivićna dela organizovanog kriminala, visokotehnoškog kriminala, međunarodna krivićna dela predvićena Źenevskim konvencijama i dopunskim protokolima, kao i drugim međunarodnim konvencijama, zahtevaju duži period prikupljanja činjenica i dokaza koji bi bili neophodni sudu kada su pribavljene na zakonit naćin, a samim tim i za potkrepljivanje opravdane sumnje da je odrećeni učinilac izvršio predmetno krivićno delo, ali i specijalizaciju dokaznih radnji koje treba primeniti na ova veoma teška krivićna dela. Prvenstveno iz razloga što ova krivićna dela predstavljaju „krem“ kriminaliteta i imaju visok stepen društvene opasnosti u sebi, između ostalog je i glavni motiv inkriminacije ovih „specijalnih“ krivićnih dela. Ta specijalizacija ogleda se kako na organizacionom, tako i na zakonodavnom nivou.³

¹ Matijašević, J. i Đukanović, D., *Pojam mafije i njena bitna obeležja*, u: Ź. Bjelajac i M. Zirojević (urednici) *Organizovani kriminalitet – izazov XXI veka – Zbornik radova sa Mećunarodnog naućnog skupa*, Pravni fakultet za privreću i pravosuće, Novi Sad, 2012, 96–118, 96.

² Passas, N., *Cross-border crime and tangents legal and illegal participants*, in: *Colloquium Group on Cross-Border Crime: Feudalism in the face of new – Essays on clientelism, corruption, organized crime and attempts to reform*, Austria: *Organization for Security and Co-operation in Europe, Mission in Serbia & The Organization for Security and Co-operation in Europe and The Netherlands*: Wolf Legal Publishers, 2007, 121.

³ Plazinić, M. i Stojković, M., *Primena posebnih dokaznih radnji i mehanizmi njihove kontrole*. *Tužilacćka reć*, 2015, 28, 14–23, 14.

Sušтина pojma organizovanog kriminala je u tome da je reč o kriminalu koji je povezan sa postojanjem kriminalne organizacije kao entiteta koji stoji iza činjenja krivičnih dela, a ne sa organizovanim manirom izvođenja dela samim po sebi. Moguće je izvršiti provalnu krađu na način koji otkriva detaljnu organizaciju činjenja dela, a to ipak, u većini slučajeva, ne predstavlja delo organizovanog kriminala već takozvanog klasičnog kriminala. Takođe, ovde treba primetiti da postoje mnoga „ozbiljna krivična dela” po kontinentalnim standardima opisanima ranije koja ne spadaju u organizovani kriminal, a postoje dela koja se možda ne bi smatrala posebno „ozbiljnim” po istim tim kriterijumima, a spadala bi u domen organizovanog kriminala u svetlu manje ili više kompleksnih kriminalnih struktura koje stoje iza njih i načina na koji su ona planirana i izvršena. Ovu finu razliku treba imati u vidu.⁴

Reč je dakle o vrsti kriminalne aktivnosti koju odlikuju brojne specifičnosti u odnosu na druge vrste kriminala. Jedna od tih specifičnosti svakako jeste teško dokazivanje da su krivična dela iz oblasti organizovanog kriminala izvršena, naročito klasičnim dokaznim sredstvima. Dokazni deficit, koji je imanentan ovoj vrsti krivičnih dela upravo i predstavlja *ratio legis* uvođenja posebnih dokaznih radnji. I pored opravdanosti argumenata vezanih za zaštitu ljudskih prava, mišljenje je Tužilaštva za organizovani kriminal da je prilikom dokazivanja izvršenja krivičnih dela organizovanog kriminala nužna primena posebnih dokaznih radnji, a od važnosti je pomenuti i to da u praksi nema registrovanih zloupotreba prilikom primene ovih mera.⁵ Lišavanja javne tužbe mogućnosti da koristi posebne dokazne radnje praktično bi značila „vezivanje ruku” javnom tužilaštvu i državi u borbi protiv organizovanog kriminala.⁶

Naime, policija i tužilaštvo bi, bez donošenja posebnih procesnih rešenja koja se odnose na problematiku dokazivanja, u treći sa organizovanim kriminalom imali olovne noge, zbog čega im je što pre bilo potrebno omogućiti slobodniji hod.⁷ Zaključno, uvođenje posebnih dokaznih radnji i stvaranje mogućnosti njihove primene za krivična dela organizovanog kriminala, korupcije i drugih izuzetno teških krivičnih dela uslovljeno je potrebama prakse koja je ukazivala na to da se ovako teški oblici kriminala ne mogu efikasno otkrivati i

⁴ Fatić, A., *Organizovani kriminal i obrisi nove strukture bezbednosti u Evropi. Međunarodni problemi*, 56 (1), 2004, 56–78, 71.

⁵ Grupa autora. *Suprotstavljanje savremenom organizovanom kriminalu i terorizmu*, JP Službeni glasnik, Beograd, 2012, 221; cit. prema: Radisavljević, M. i Četković, P., *Posebne dokazne radnje u tužilačkoj istrazi u Srbiji*, u: I. Jovanović i A. Petrović-Jovanović (urednici) *Tužilačka istraga – regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni*, Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd, 2014, 163–195, 165–166.

⁶ Ibid., 166.

⁷ Marinković, D., (2010). *Suzbijanje organizovanog kriminala – specijalne istražne metode*, Novi Sad: Prometej, 240.

dokazivati sredstvima koja nudi krivični postupak koji poznaje samo redovne – klasične radnje dokazivanja.⁸

U Zakoniku o krivičnom postupku (u daljem tekstu: ZKP)⁹ predviđeno je šest posebnih dokaznih radnji: tajni nadzor komunikacije, tajno praćenje i snimanje, simulovani poslovi, računarsko pretraživanje podataka, kontrolisana isporuka i prikriveni islednik.

Osnovne karakteristike novih, posebnih dokaznih radnji jesu: tajnost, ograničeno (neophodno) zadiranje u zajemčena prava i slobode čoveka i građanina i dokazna neupotrebljivost rezultata tih radnji ako je u njihovoj primeni povređen zakon.¹⁰ Iz rečenog proizilazi zaključak da se za razliku od redovnih, posebne dokazne radnje mogu primeniti samo pod zakonom propisanim uslovima i samo kod zakonom određenih krivičnih dela.

KRATAK OSVRT NA OPŠTE ZAKONSKE ODREDBE O POSEBNIM DOKAZNIM RADNJAMA

Novi ZKP, za razliku od prethodnog, usvaja implicitnu podelu na opšte i posebne dokazne radnje.¹¹

Posebne dokazne radnje nisu dokazna sredstva, jer se njima, samima po sebi, dokazi ne izvode, već su to radnje kojima se pribavljaju, odnosno obezbeđuju određeni dokazi i to pre svega oni koji spadaju u tzv. materijalne dokaze. To mogu biti, primera radi, snimci dobijeni tokom tajnog audio-video nadzora, kojima se mogu stvoriti uslovi za kasnije izvođenje dokaza u krivičnom postupku, kao što je to, na primer, slučaj sa mogućnošću da lice koje je delovalo kao prikriveni islednik, potom, tj. nakon završenog angažmana te vrste, bude ispitano kao svedok u krivičnom postupku. Posebne dokazne radnje se po logici stvari i po pravilu, preduzimaju u predistražnom postupku.¹²

⁸ Bejatović, S., *Krivično procesno pravo*, JP Službeni glasnik, Beograd, 2014, 342.

⁹ Zakonik o krivičnom postupku, *Službeni glasnik RS*, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014.

¹⁰ Grupa autora. Priručnik za javne tužioce za primenu novog zakonika o krivičnom postupku, u: S. Bejatović, M. Škulić i G. Ilić (urednici), Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, Beograd, 2013, 94.

¹¹ Škulić, M. i Ilić, G., Vodič za primenu Zakonika o krivičnom postupku – sa tekstom Zakonika, Paragraf Co d.o.o. i Paragraf Lex d.o.o., Beograd, 2013, 37.

¹² Škulić, M., Dokazne radnje – osnovne konture zakonskih rešenja i neki praktični problemi, u: M. Škulić, G. Ilić i M. Matić Bošković (urednici) Unapređenje Zakonika o krivičnom postupku – *de lege ferenda* predlozi, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, Beograd, 2015, 55–80, 57.

Za razliku od prethodnog, novi ZKP je, u korpus posebnih dokaznih radnji, uveo novu posebnu dokaznu radnju – Tajno praćenje i snimanje, koja se osamostalila u odnosu na tajni nadzor komunikacija.

Zakonodavac je prilikom postavljanja opštih uslova za primenu posebnih dokaznih radnji nastojao da zadovolji zahteve za supsidijarnošću i srazmernošću njihove primene.¹³

Prema određenju čl. 161. (st. 1 i 2) ZKP-a, posebne dokazne radnje mogu se odrediti prema licu za koje postoje osnovi sumnje da je učinilo krivično delo za koje se ove dokazne radnje mogu odrediti, a na drugi način se ne mogu prikupiti dokazi za krivično gonjenje ili bi njihovo prikupljanje bilo znatno otežano. Posebne dokazne radnje se izuzetno mogu odrediti i prema licu za koje postoje osnovi sumnje da priprema neko od krivičnih dela za koje se ove dokazne radnje mogu odrediti, a okolnosti slučaja ukazuju da se na drugi način krivično delo ne bi moglo otkriti, sprečiti ili dokazati ili bi to izazvalo nesrazmerne teškoće ili veliku opasnost.

Dakle, propisani uslovi za određivanje posebnih dokaznih radnji predstavljaju činjenični i pravni osnov za određivanje ovih radnji. *Činjenični osnov* tiče se stepena verovatnoće (osnovi sumnje) da je određeno lice učinilo krivično delo za koje se ove dokazne radnje mogu odrediti. *Pravni osnov* za određivanje ovih dokaznih radnji izražava restriktivnost u pogledu mogućnosti njihove primene. Ove radnje mogu se odrediti samo ako se na drugi način ne mogu prikupiti dokazi za krivično gonjenje ili bi njihovo prikupljanje bilo znatno otežano. Nemogućnost odnosno znatna otežanost da se na drugi način prikupe potrebni dokazi procenjuje se s obzirom na okolnosti konkretnog slučaja. Smisao ovih ograničenja u određivanju posebnih dokaznih radnji jeste u nastojanju da se na što manju meru svede zadiranje u ljudska prava, a posebno u pravo privatnosti. Mogućnost određivanja ovih dokaznih radnji proširena je izuzetno i na pripremanje krivičnih dela za koja se ove radnje mogu primeniti. Uz postojanje osnova sumnje da određeno lice priprema krivično delo, uslov za primenu ovih radnji jeste da okolnosti slučaja ukazuju da se na drugi način krivično delo ne bi moglo otkriti, sprečiti ili dokazati, ili bi to izazvalo nesrazmerne teškoće ili veliku opasnost.¹⁴

Krivična dela u odnosu na koja se primenjuju posebne dokazne radnje propisane su u čl. 162. ZKP-a. Naime, posebne dokazne radnje mogu se odrediti za sledeća krivična dela: 1) za koja je posebnim zakonom određeno da postupa javno tužilaštvo posebne nadležnosti; 2) za koja ne postupa javno tužilaštvo posebne nadležnosti, a koja su pak taksativno zakonom navedena;

¹³ Majić, M, Ilić, G. P. i Beljanski, S. *Zakon o krivičnom postupku*, Službeni glasnik, Beograd, 2012, 23.

¹⁴ Grupa autora, *Priručnik za javne tužioce za primenu novog zakonika o krivičnom postupku*, 2013, 96–97.

3) sprečavanje i ometanja dokazivanja (čl. 336. st. 1. KZ) ako je učinjeno u vezi sa nekim od taksativno navedenih krivičnih dela za koja se mogu odrediti posebne dokazne radnje.

Odredbe o krivičnim delima za koja postupa javno tužilaštvo posebne nadležnosti sadržane su u dva zakona: u Zakonu o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, korupcije i drugih posebno teških krivičnih dela¹⁵ i u Zakonu o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine¹⁶. Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, korupcije i drugih posebno teških krivičnih dela (čl. 2. t. 2–7) utvrđuje nadležnost Tužilaštva za organizovani kriminal tako da ovo tužilaštvo postupa za krivična dela organizovanog kriminala i za više drugih teških i opasnih krivičnih dela i kad nisu izvršena na organizovan način. Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, korupcije i drugih posebno teških krivičnih dela (čl. 3) i Zakonik o krivičnom postupku (čl. 2. st. 1. t. 34. i 33) daju istovetnu definiciju organizovanog kriminala kao vršenje krivičnih dela od strane organizovane kriminalne grupe ili njenih pripadnika.¹⁷

Pravni osnov za izvršenje ovih dokaznih radnji predstavlja naredba sudije za prethodni postupak, a po obrazloženom predlogu javnog tužioca.¹⁸

Zakonik o krivičnom postupku je propisao i odredbe o postupanju sa prikupljenim materijalom preduzimanjem posebnih dokaznih radnji. Naime, čl. 163. (st. 1. i 2) ZKP-a je predviđeno da ako javni tužilac ne pokrene krivični postupak u roku od šest meseci od dana kada se upoznao sa materijalom prikupljenim korišćenjem posebnih dokaznih radnji ili ako izjavi da ga neće koristiti u postupku, odnosno da protiv osumnjičenog neće zahtevati vođenje postupka, sudija za prethodni postupak će doneti rešenje o uništenju prikupljenog materijala.

Dakle, prema čl. 163. ZKP sudija za prethodni postupak donosi rešenje o uništenju prikupljenog materijala, kada se radi o nekoj od sledećih situacija: 1) nepokretanje krivičnog postupka u određenom roku – kad javni tužilac ne pokrene krivični postupak u roku od šest meseci od dana kada se upoznao s materijalom koji je prikupljen korišćenjem posebnih dokaznih radnji, 2) kada javni tužilac izjavi da prikupljeni materijal neće koristiti u postupku, te 3) kada javni tužilac izjavi da protiv osumnjičenog neće zahtevati vođenje postupka.¹⁹

¹⁵ Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, korupcije i drugih posebno teških krivičnih dela, *Službeni glasnik RS*, br. 42/02, 27/03, 39/03, 67/03, 29/04, 58/04, 45/05, 61/05, 72/09, 72/11, 101/11 i 32/13.

¹⁶ Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine, *Službeni glasnik RS*, br. 67/2003, 135/2004, 61/2005, 101/2007, 104/2009, 101/2011 – dr. zakon i 6/2015.

¹⁷ Matijašević-Obradović, J. *Krivično procesno pravo, opšti deo*, Univerzitet Privredna akademija, Novi Sad, 2016, 403.

¹⁸ Plazinić, M. i Stojković, M. *op. cit.*, 17.

¹⁹ Radisavljević, M. i Četković, P. *op. cit.*, 170.

O donošenju rešenja sudija za prethodni postupak može obavestiti lice prema kome su sprovedene posebne dokazne radnje ako su ispunjena dva kumulativna uslova: 1) ako je u toku sprovođenja mera utvrđena njegova istovetnost i 2) ako to ne bi ugrozilo mogućnost vođenja krivičnog postupka. *Ratio legis* uvođenja drugog uslova koji mora biti ispunjen da bi se neko lice obavestilo o merama koje su protiv njega preduzete jeste očuvanje efikasnosti krivičnog postupka i preduzetih posebnih dokaznih radnji, pa je u tom smislu ovakvo rešenje ZKP opravdano.²⁰

Ako je pri preduzimanju posebnih dokaznih radnji postupljeno suprotno odredbama Zakonika ili naredbi organa postupka, na prikupljenim podacima se ne može zasnivati sudska odluka, a sa prikupljenim materijalom se postupa u skladu sa odredbama čl. 84. ZKP-a koje regulišu pitanje postupanja sa nezakonitim dokazima (čl. 163. st. 3. ZKP).

Posebna dokazna radnja – Simulovani poslovi, u nastavku rada biće detaljnije predstavljena i analizirana, primenom normativnog metodološkog pristupa, te metode teorijske analize sadržaja.

SIMULOVANI POSLOVI – POSEBNA DOKAZNA RADNJA U KRIVIČNOPROCESNOM ZAKONODAVSTVU I PRAKSI

Pored opštih odredbi koje važe u načelu za sve posebne dokazne radnje, konkretna posebna dokazna radnja – Simulovani poslovi, uređena je u Zakoniku o krivičnom postupku čl. 174–177. Zakonik je detaljno propisao odredbe o uslovima za određivanje simulovanih poslova, naredbi o zaključenju simulovanih poslova, sprovođenju simulovanih poslova, te dostavljanju izveštaja i materijala.

Kada je ova mera u pitanju u odnosu na prethodni ZKP, došlo je do određenih izmena s obzirom da se umesto naziva simulovani pravni poslovi, ova mera određuje kao simulovani poslovi. *Ratio legis* izostavljanja odrednice „pravni“, zasnovan je na potrebi da se otklone nedoumice koje je ona izazvala u praksi, budući da je tumačena kao zakonom dozvoljeni posao.²¹

Ako su ispunjeni činjenični i pravni uslovi za preduzimanje posebnih dokaznih radnji, na obrazloženi predlog javnog tužioca sud može odrediti: 1) simulovanu kupovinu, prodaju ili pružanje poslovnih usluga; 2) simulovano davanje ili primanje mita (čl. 174. ZKP). Potrebno je naglasiti da ovlašćeno lice koje zaključuje simulovani posao ne čini predmetno krivično delo.

²⁰ Ibid., 171.

²¹ Plazinić, M. i Stojković, M. *op. cit.*, 19.

Posebnu dokaznu radnju simulovani poslovi određuje sudija za prethodni postupak obrazloženom naredbom, koja sadrži sledeće podatke: 1) podatke o osumnjičenom, 2) zakonski naziv krivičnog dela, 3) razloge na kojima se zasniva sumnja, 4) način sprovođenja, snimanje, dokumentovanje, obim i trajanje posebne dokazne radnje (čl. 175. st. 1–2. ZKP).

Sprovođenje simulovanih poslova može trajati tri meseca, a zbog neophodnosti daljeg prikupljanja dokaza može se produžiti najviše za tri meseca (3 meseca + 3 meseca = maksimalno 6 meseci). Ako je reč o krivičnim delima za koje je nadležno javno tužilaštvo posebne nadležnosti, zaključenje simulovanih poslova se može izuzetno produžiti još najviše dva puta u trajanju od po tri meseca (3 meseca + 3 meseca + 3 meseca + 3 meseca = maksimalno 12 meseci). Zaključenje simulovanih poslova se prekida čim prestanu razlozi za njihovu primenu (čl. 175. st. 3. ZKP).

Naredbu o ovoj dokaznoj radnji izvršava, po pravilu, ovlašćeno lice policije, Bezbednosno-informativne agencije ili Vojnobezbednosne agencije, a ako to zahtevaju posebne okolnosti slučaja i drugo ovlašćeno lice. O sprovođenju simulovanih poslova sačinjavaju se dnevni izveštaji koji se zajedno sa prikupljenim snimcima dostavljaju sudiji za prethodni postupak i javnom tužiocu, na njihov zahtev. Ovlašćeno lice koje zaključuje simulovani posao ne čini krivično delo ako je radnja koju preduzima krivičnim zakonom predviđena kao radnja krivičnog dela. Zabranjeno je i kažnjivo da lice koje zaključuje simulovani posao podstrekava drugog na izvršenje krivičnog dela (čl. 176. ZKP).

Pružanje simulovanih poslovnih usluga i sklapanje simulovanih pravnih poslova ne sme imati obeležja provociranja drugog lica na krivično delo. Naime, ova radnja nužno može imati određene sličnosti s provokacijom, ali ipak ne sme prerasti u „čisto“ provociranje krivičnog dela, što bi u krivičnopravnom smislu predstavljalo podstrekavanje. Suština je u tome da se aktivnošću službenog lica koje je učesnik određene simulirane kupovine predmeta ili lica („kupac“) ili simuliranog davanja i primanja mita ne sme stvarati volja kod drugog lica da učini krivično delo.²²

Po zaključenju simulovanih poslova državni organ koji izvršava naredbu o preduzimanju ove dokazne radnje dostavlja sudiji za prethodni postupak celokupnu dokumentaciju o preduzetoj posebnoj dokaznoj radnji, optičke, tonske ili elektronske zapise i druge dokaze i poseban izveštaj koji sadrži: vreme zaključenja simulovanih poslova, podatke o licu koje je simulovane poslove zaključilo osim ako je to učinio prikriveni islednik, opis tehničkih sredstava koja su primenjena, broj i raspoložive podatke o licima uključenim u zaključenje simulovanih poslova. Sudija za prethodni postupak će materijal i izveštaj dostaviti javnom tužiocu (čl. 177. ZKP).

²² Radisavljević, M. i Četković, P. *op. cit.*, 181.

U praksi, određivanje primene posebne dokazne radnje zaključivanja simulovanih poslova povlači sa sobom i određivanje posebne dokazne radnje angažovanja prikrivenog islednika. Ukoliko bi se postupilo drugačije, i ako bi se simulovani poslovi zaključivali na pravo ime i prezime nekog fizičkog lica, ime tog lica bi dospelo na „crnu listu“ banaka zbog simulovanih poslova koji su kriminalnog karaktera. Stoga bi u budućnosti to lice imalo velikih problema da dobije kredit ili bilo kakvu drugu uslugu od banke, bez obzira na to što je posao zbog kog trpi sankcije zaključen na osnovu odobrenja suda i po predlogu tužioca, odnosno u svemu u skladu sa zakonom. Iz tog razloga, a pre svega iz razloga zaštite identiteta i zbog sigurnosti lica koje je ušlo u sklapanje simulovanih pravnih poslova s pripadnicima organizovane kriminalne grupe, u praksi bi za sklapanje simulovanih poslova trebalo angažovati isključivo prikrivene islednike.²³

ZAKLJUČAK

U pravnoj teoriji postoje različita mišljenja o svrsi posebnih dokaznih radnji, njihovom *de lege lata* broju i strukturi, te o uslovima i načinima primene i, konačno, o značaju dokaznog materijala prikupljenog njihovom primenom.

Nema sumnje da „odredbe o posebnim dokaznim radnjama predstavljaju *lex specialis* u odnosu na odredbe o drugim dokaznim radnjama (koje su opšte). Taj specijalitet izražen je posebnim uslovima za primenu ovih radnji, njihovom sadržinom, rokovima sprovođenja, tajnošću i ograničavanjem mogućnosti njihove primene na određena *krivična dela*“²⁴.

Razmatrajući uslove pod kojima se posebne dokazne radnje mogu primeniti, videli smo da postoje dve grupe uslova koje je potrebno ispuniti, da bi se posebne dokazne radnje mogle primeniti u skladu sa zakonom, te da se tako prikupljeni materijali mogu smatrati zakonitim dokazima. Rečeno je da propisani uslovi za određivanje posebnih dokaznih radnji predstavljaju činjenični i pravni osnov za određivanje ovih radnji. Naime, ove radnje mogu se odrediti samo ako se na drugi način ne mogu prikupiti dokazi za krivično gonjenje ili bi njihovo prikupljanje bilo znatno otežano. Upravo ovako postavljeni osnovi, vrlo su značajan argument u pravnoj teoriji, u prilog primeni posebnih dokaznih radnji.

Pored ovog, određen broj pravnih teoretičara smatra da, imajući u vidu činjenicu da je isti stepen sumnje potreban i za pokretanje istrage „umesto pokretanja istrage (za najteža krivična dela), javni tužilac opravdano može da se

²³ Radisavljević, M. i Četković, P. *op. cit.*, 181–182.

²⁴ Grupa autora. *Priručnik za javne tužioce za primenu novog zakonika o krivičnom postupku*, 2013, 130.

odluči na predlaganje određivanja posebnih dokaznih radnji kad je u faktičkoj nemogućnosti da pribavi dokaze na osnovu kojih bi mogao podići optužnicu sa izgledima na njen uspeh. Formalno pokretanje istrage nije svrsishodno ako se njenim sprovođenjem ne mogu pribaviti potrebni dokazi. Svrha posebnih dokaznih radnji je upravo u prevladavanju te nemogućnosti, što je i formalni uslov za određivanje ovih radnji²⁵.

Simulovani poslovi su jedna od šest posebnih dokaznih radnji, predviđenih aktuelnim krivičnoprocesnim zakonodavstvom. Zakonik o krivičnom postupku je čl. 174–177. detaljno propisao odredbe o uslovima za određivanje simulovanih poslova, naredbi o zaključenju simulovanih poslova, sprovođenju simulovanih poslova, te dostavljanju izveštaja i materijala. Sledeći zakonska određenja, u radu su analizirana sva relevantna pitanja u vezi sa ovom posebnom dokaznom radnjom.

Valja još napomenuti i to da, prema nekim stavovima u teoriji, naziv ove posebne dokazne radnje bi zapravo trebalo da bude simulovano učešće u poslovima, jer je sam cilj simulovanog postupanja zapravo razotkrivanje nesimulovanog (pravog) kriminalnog delovanja.

Kroz ovu posebnu dokaznu radnju omogućava se da inače nelegalna aktivnost postane *ad hoc* legalna, ali upravo zbog ove specifičnosti nikada ne sme poprimiti rutinski karakter u radu organa ovlašćenih da je primenjuju.²⁶

Na kraju rada bi svakako trebalo istaći da, uprkos različitim stavovima vodećih pravnih teoretičara o neophodnosti postojanja i primene posebnih dokaznih radnji (naročito imajući u vidu kontekst kršenja nekih osnovnih ljudskih prava i sloboda), krivična legislativa jedne države se mora menjati i prilagođavati tendencijama koje nameću pojedine pojavne forme savremenog kriminaliteta. To je jedan od bitnih uslova za adekvatan odgovor i društvenu reakciju.

LITERATURA

- Bejatović, S., *Krivično procesno pravo*, JP Službeni glasnik, Beograd, 2014.
- Fatić, A., *Organizovani kriminal i obrisi nove strukture bezbednosti u Evropi. Međunarodni problemi*, 2004, 56 (1), 56–78.
- Grupa autora. *Suprotstavljanje savremenom organizovanom kriminalu i terorizmu*, JP Službeni glasnik, Beograd, 2012.
- Grupa autora. *Priručnik za javne tužioce za primenu novog zakonika o krivičnom postupku*, u: S. Bejatović, M. Škulić i G. Ilić (urednici), Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, 2013.

²⁵ Ibid.

²⁶ Minić, A., *Specifičnosti krivičnopravnog procesuiranja krivičnih dela organizovanog kriminala*. Bilten Okružnog suda u Beogradu, br. 78, 2008, 101.

- Matijašević, J. i Đukanović, D., Pojam mafije i njena bitna obeležja, u: Ž. Bjelajac i M. Zirojević (urednici), *Organizovani kriminalitet – izazov XXI veka – Zbornik radova sa Međunarodnog naučnog skupa*, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Novi Sad, 2012, 96–118.
- Matijašević-Obradović, J., *Krivično procesno pravo, opšti deo*, Univerzitet Privredna akademija, Novi Sad, 2016.
- Marinković, D., *Suzbijanje organizovanog kriminala – specijalne istražne metode*, Prometej, Novi Sad, 2010.
- Majić, M., Ilić, G. P. i Beljanski, S., *Zakon o krivičnom postupku*, Službeni glasnik, 2012, Beograd.
- Minić, A., Specifičnosti krivičnopravnog procesuiranja krivičnih dela organizovanog kriminala. Bilten Okružnog suda u Beogradu, br. 78, 2008.
- Passas, N., Cross-border crime and tangents legal and illegal participants, in: Colloquium Group on Cross-Border Crime: Feudalism in the face of new – Essays on clientelism, corruption, organized crime and attempts to reform, Austria: Organization for Security and Co-operation in Europe, Mission in Serbia & The Organization for Security and Co-operation in Europe and The Netherlands: Wolf Legal Publishers, 2007.
- Plazinić, M., i Stojković, M., *Primena posebnih dokaznih radnji i mehanizmi njihove kontrole*, Tužilačka reč, 28, 2015, 14–23.
- Radisavljević, M., i Četković, P., *Posebne dokazne radnje u tužilačkoj istrazi u Srbiji*, u: I. Jovanović i A. Petrović-Jovanović (urednici), *Tužilačka istraga – regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni*, Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd, 2014, 163–195.
- Škulić, M., i Ilić, G., *Vodič za primenu Zakonika o krivičnom postupku – sa tekstom Zakonika*, Paragraf Co d.o.o. i Paragraf Lex d.o.o. Beograd, 2013.
- Škulić, M., Dokazne radnje – osnovne konture zakonskih rešenja i neki praktični problemi, u: M. Škulić, G. Ilić i M. Matić Bošković (urednici), *Unapređenje Zakonika o krivičnom postupku – de lege ferenda predlozi*, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, Beograd, 2015, 55–80.
- Zakonik o krivičnom postupku, *Službeni glasnik RS*, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014.
- Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, korupcije i drugih posebno teških krivičnih dela, *Službeni glasnik RS*, br. 42/02, 27/03, 39/03, 67/03, 29/04, 58/04, 45/05, 61/05, 72/09, 72/11, 101/11 i 32/13.
- Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine, *Službeni glasnik RS*, br. 67/2003, 135/2004, 61/2005, 101/2007, 104/2009, 101/2011 – dr. zakon i 6/2015.

SIMULATED OPERATIONS – SPECIAL EVIDENTIARY ACTION IN THE CURRENT CRIMINAL PROCEDURAL LEGISLATION AND PRACTICE

Jelena Matijašević-Obradović Ph.D.

Associate Professor, Faculty of Law for Commerce and Judiciary,
University Business Academy in Novi Sad

S u m m a r y

The introduction and application of special evidentiary actions for organized crime, corruption and other extremely serious crimes is primarily conditioned by the needs of practice. The Criminal Procedural Code includes six special evidentiary actions including: covert surveillance of communications, covert surveillance and recording, simulated operations, computer search of data, controlled delivery and undercover agent. Simulated operations, or simulated participation in operations, are one of six special evidentiary actions, provided by the current criminal procedural legislation. The Criminal Procedural Code prescribes provisions on the conditions for determining the simulated operations, orders on closing the simulated operations, simulated operations implementation, and delivery of reports and materials. In accordance with legal determinations, the authors analyzed all relevant issues related to this evidentiary action. This paper pays special attention to the social reasons for the introduction and application of special evidentiary actions, the general legal provisions on special evidentiary actions, and in particular, the special evidentiary action – simulated operations.

Key words: Special evidentiary actions, The Criminal Procedural Code, Simulated operations, Organized Crime